

Haaien op de kust

Voorzichtig herstel haaien Noordzee verdient aandacht

TEKST Georgina Wiersma, Dutch Shark Society
FOTOGRAFIE Janny Bosman, Peter Verhoog en Sportvisserij Nederland

In onze wereldzeeën heerst een wankel evenwicht dat afhankelijk is van de rol die elk organisme, klein of groot, daarin vervult. De grote predatoren als haaien, staan bovenaan de voedselketen en zorgen voor een gezond ecosysteem. Maar dat evenwicht wordt steeds wankeler: het gaat erg slecht met de haaien.

Zowel in als buiten Europa worden nog elk jaar naar schatting rond de 73 miljoen haaien gevangen. Dit aantal loopt terug omdat de populaties sterk afnemen. Daarbij komt dat haaien eerst vooral als bijvangst werden aangeland, tegenwoordig wordt er gericht op diverse soorten gevist. In de Atlantische Oceaan werden vroeger bijvoorbeeld alleen de kortvin-mako (*Isurus oxyrinchus*) en de haringhaai (*Lamna nasus*) gericht bevestigd vanwege hun vlees, vinnen en leverolie. Andere soorten, als de blauwe haai (*Prionace glauca*), waren slechts ongewenste bijvangst in de tonijnvisserij. Tegenwoordig worden ook de blauwe haai en de doornhaai (*Squalus acanthias*) gericht bevestigd. Diverse populaties zijn hierdoor ingestort. Een schrijnend voorbeeld hiervan is dat van de doornhaai. In het noorden van

de Atlantische Oceaan is ten gevolge van overbevissing de omvang van de doornhaaipopulatie met minstens 95 procent gedaald. De zee-engel (*Squatina squatina*) is inmiddels uitgestorven, de haringhaai en reuzenhaai zijn zeer sterk gereduceerd in aantal en ook met de meeste andere soorten gaat het snel bergafwaarts. Alleen de hondshaai en gladde haai krijgen het predicaat 'Least concern': tot nu toe niet bedreigd. De situatie is buitengewoon zorgwekkend. Een van de directe gevolgen van het verdwijnen van grote predatoren is wat wel de 'trofische cascade' wordt genoemd. Dit is het sterk toenemen van de populatie prooidieren met negatieve gevolgen op de voedselketen. ➤

Kwetsbare haai

Net als vrijwel alle andere haaien en roggen is ook de ruwe haai een soort die zich langzaam voortplant. Hoewel een vrouwtje wel 50 jongen kan krijgen, wordt ze pas geslachtsrijp bij een lengte van 130 centimeter en zijn dan circa 10 jaar oud. Gemiddeld worden de dieren 160 centimeter lang. Ze bereiken een maximale leeftijd van 55 jaar. De langst gemeten ruwe haai was 195 centimeter en woog bijna 45 kilo. Uit Australisch onderzoek is gebleken dat net geboren dieren en wat oudere juvenielen tot een lengte van 70 centimeter zich in ondiep water ophouden. In de winter verplaatsen ze zich naar diepere kustwateren en in de lente keren ze weer terug. Dieren van twee jaar en ouder migreren verder en naar dieper water. De soort staat als 'Kwetsbaar' op de Rode Lijst van de International Union for the Conservation of Nature. Toch wordt voor de Noord-Atlantische Oceaan de classificatie 'Data Deficient' afgegeven: er zijn in feite te weinig gegevens voor een goede beoordeling. Onderzoek is dus hard nodig.

Visserijdruk blijft toenemen

De Europese vloot, in het bijzonder de Spaanse en Portugese schepen, haalt de meeste haaien uit de Atlantische Oceaan. In 2012 zelfs 70 procent van alle officieel aangelande haaien. Daarbij werd bijna 90 procent in de Atlantische oceaan door EU-schepen gevangen. De visserijdruk, vooral door Spaanse vissers, neemt nog steeds toe. Dit benadrukt het grote belang van een eenduidig, verantwoord en op duurzaamheid gericht Europees visserijbeleid.

Enkele uitzonderingen

Toch lijken er langs de Nederlandse kust aarzelende tekenen van herstel te zijn. Zo worden er langzamerhand steeds meer gladde gevlekte haaien (*Mustelus asterias*) gevangen. Ook worden er zo nu en dan ruwe haaien (*Galeorhinus galeus*) gevangen. Aangezien er voor deze soorten geen terugzetverplichting geldt en er op Europees niveau geen beschermende maatregelen zijn getroffen, verdienen deze soorten daarom bijzondere aandacht.

Maar komen er langs onze kust ook echt meer haaien voor of zijn die waarnemingen gebaseerd op toeval? En hoe krijgen we, zonder dat er veel haaien gericht worden bevestigd en aan land worden gebracht, inzicht in de populatiegrootte en andere gegevens die noodzakelijk zijn voor efficiënte beschermingsmaatregelen en een verantwoord visserijmanagement?

Hiervoor zijn in de eerste plaats harde feiten nodig. Elke visserijmaatregel is gebaseerd op cijfers. Zonder cijfers geen quota, zonder quota geen visserijbeheer. In 2010 en 2011 werden door IMARES al haaien geteld die samen met andere vangsten in IJmuiden, Urk, Den Helder en Stellendam werden aangeland. Er werden voornamelijk kleine hondshaaitjes aangevoerd, van 42 tot 66 centimeter lengte. Het betreft hier echter haaien die niet langs de Nederlandse kust zijn gevangen.

Sharkatag

Gericht onderzoek naar haaien is echter bijzonder prijzig. Het in Schotland bedachte Sharkatag biedt uitkomst. Dit briljante concept dat in 2009 is gestart heeft via Sportvisserij Nederland navolging gekregen in Nederland. Kern van Sharkatag is het vangen van haaien met een hengel, merken en terugzetten. Gemerkte haaien die vervolgens worden teruggevangen leveren de benodigde

data. Uit onderzoek naar fysiologische gevolgen van stress door het vangen van diverse teruggevangen haaien, bleek de vrees onterecht dat de dieren de vangst niet zouden overleven. In de commerciële visserij verschillen de sterftcijfers per haaiensoort sterk. Telemetrie-onderzoeken hebben aangetoond dat van Atlantische scherpsnuihaai (*Rhizoprionodon porosus*) bijna 90% van de dieren het commercieel vangen en terugzetten overleeft. Andere soorten zoals de Australische toonhaai (*Mustelus antarcticus*) vertonen een veel hogere sterfte tot bijna 70%.

Op zoek naar ruwe haaien

Bij Sharkatag bestaat de vangst vooral uit gladde gevlekte haaien. De ruwe haai (*Galeorhinus galeus*) wordt maar slechts een enkele keer met de hengel gevangen. In Schotland worden er echter veel meer gevangen. Om meer te weten komen over deze prachtige haaiensoort is er in de Schotse Luc Bay gedoken waarbij het leven van deze dieren is vastgelegd op camera. Dit unieke haaienonderzoek is uitgevoerd vanaf het sportvisserijchip van schipper en haaienbeschermer Ian Burrett.

Duurzame sportvisserij

Burrett zag als schipper van een commercieel sportvisserijchip met lede ogen aan hoe beroepsvissers steeds meer doornhaaien wegvisten. Dit had negatieve gevolgen voor de vangsten van zijn sportvissende klanten die alle gevangen haaien levend terugzetten. Omdat hij zijn brood er mee verdient én vanwege zijn fascinatie voor deze bijzondere dieren richtte hij in 2006 samen met Steve Bastiman, Denis Kelly de Scottish Sea Anglers Conservation Network (SSACN) op. Deze beschermingsorganisatie is zeer succesvol geworden en mede dankzij efficiënt lobbywerk zijn inmiddels 26 haaiensoorten langs de Schotse kust beschermd. Dankzij de sportvissers is de SSACN in staat zeer veel gegevens over het voorkomen van haaien te verzamelen. Wetenschappelijke onderzoekers hebben te maken met beperkte fondsen en kunnen daardoor slechts incidenteel en in bepaalde seizoenen uitvaren. Iets dat in de sportvisserij veel minder speelt: sportvissers betalen graag voor een 'haaientrip' en financieren daarmee een groot deel van het onderzoek.

Scottish Shark Tagging Programme

De tijdens sportvistrrips getagde haaien worden opgenomen in het Scottish Shark Tagging Programme (SSTP). SSACN en SSTP werken samen met overheidsinstanties zoals Scottish Natural Heritage (SNH), Marine Directorate

Een ruwe haai die, voorzien van een merkje, levend wordt teruggezet.

Terugvangst-locaties ruwe haaien Schotland tot en met 2015	Aantal
Luce Bay, Schotland	47
Engels Kanaal	27
Golf van Biscaje	15
Ierland	6
Wales	6
Middellandse Zee	3
Noordzee	3
Shetland Eilanden	3
Portugal	3
Azoren	2
Canarische Eilanden	2
IJsland	2
Clyde	1
Orkney	1
Buiten-Hebriden	1
Onbekend	14
Totaal	136

and Fisheries Research Scientists (FRS) en wetenschappelijke instituten als Millport Marine Laboratory en Glasgow University. Om snel tot een goede database te komen zijn verder data van het Glasgow Museum Shark Tagging Programme uit het Verenigd Koninkrijk toegevoegd. Daarmee is een belangrijke kennis basis voor haaienonderzoek gelegd.

De terugvangst van getagde haaien is van cruciaal belang. Wat betreft het onderzoek naar de ruwe haai zijn er inmiddels 2.327 vissen gevangen en getagd. Van deze gemerkte vissen zijn er inmiddels 136 teruggevangen. Uit deze terugvangsten komt naar voren dat de vissen opmerkelijk grote afstanden afleggen. Zo werden er twee bij de Azoren teruggevangen, twee bij Tenerife, drie in de Middellandse Zee en zelfs een bij IJsland. Dit verspreidingspatroon laat zien dat een effectieve bescherming niet bij de landsgrenzen ophoudt.

Overwinterende doornhaaien

Uit onderzoek dat in samenwerking met sportvissers werd uitgevoerd bleek juist dat de doornhaaien zich in de winter in een diep deel van een Schots fjord ophielden. Hier bleken alle lengteklassen in een relatief klein deel van het fjord te overwinteren. Op grond van deze data is dit gebied inmiddels beschermd.

Een ander opmerkelijk feit waar de sportvissers aan hebben bijgedragen, is het beter definiëren van het verspreidingsgebied van de ruwe haai. Er waren geen vangstgegevens over ruwe haaien langs de westkust van Engeland – ze zouden daar ontbreken. Maar uit vangsten van zeesportvissers bleek dat er langs de kust van Cumbria en Wales en in de riviermond van de rivier Severn, kleine juveniele ruwe haaien werden gevangen. Waarschijnlijk bevinden zich daar de paaigronden.

Ruwe haai in Nederland

Langs de Nederlandse kust worden sporadisch ruwe haaien gevangen. Wel zijn er de afgelopen jaren volwassen dieren in de Oosterschelde gevangen.

Daarnaast zijn er aanwijzingen, onder andere uit het nieuwe merkproject van Sportvisserij Nederland, de Waddenvereniging, de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging en de Dutch Shark Society, dat er paaigebieden van ruwe haaien gevonden zijn rond de Wadden. Dit zou blijken uit dieren van zo'n 35 centimeter lengte die gevangen zijn door garnalenvissers.

Vast staat dat een project als Sharkatag, dat in Nederland is uitgegroeid tot een groot evenement, belangrijke informatie over het wel en wee van de haaien langs onze kust boven water haalt. Wel is het van groot belang dat iedere sportvisser die langs de Nederlandse kust of vanaf een sportvisserijsschip een al dan niet gemerkte haai vangt, dit doorgeeft aan Sportvisserij Nederland. Met behulp van deze gegevens werken we aan een duurzaam herstel van deze unieke vissen. **V**